

Розвиток і способи активації креативного мислення у менеджерів вищої і середньої ланки
Стаття присвячена аналізу розвитку та способів активації креативного мислення у менеджерів вищої і середньої ланки. Представлено аналіз наукових досягнень у цій галузі знань. Джерел - 8.

Ключові слова: креативне мислення, креативність, способи активації, менеджери вищої та середньої ланки.

Каюмова R.R.
DEVELOPMENT AND ACTIVATION OF CREATIVE WAYS OF THINKING IN SENIOR AND MIDDLE MANAGERS

This article analyzes the development and ways to activate creative thinking among senior and middle managers. The analysis of scientific achievements in the field of knowledge. Sources - 8.

Key words: creative thinking, creativity, methods of activation, top managers and middle managers.

Каюмова Радміла Равілівна – в.о. директора ТОВ «Центр практичної психології «Свет», м.Уфа

УДК 159.94:316.46.058.5

Кіян А.П.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОТИДІЇ МАНІПУЛЯТИВНОМУ ВПЛИВУ У СПІЛКУВАННІ З ПІДЛІТКАМИ

Стаття присвячена дослідженню ступеня сформованості операційного, мотиваційного, когнітивного та емоційно-вольового компоненту психологічної готовності до протидії маніпулятивному впливу у спілкуванні з підлітками. Джерел – 9.

Ключові слова: психологічна готовність, операційний компонент, мотиваційний компонент, когнітивний компонент, емоційно-вольовий компонент, маніпулятивний вплив.

Постановка проблеми. Проблема готовності стала об'єктом наукових досліджень ще на початку ХХ-го століття. В цей час розроблялись окремі аспекти установки (Л.Ланге та ін.). На початку 70-х років оформилась загальна теорія психологічної готовності людини до діяльності.

Поняття “психологічна готовність до діяльності” було введено М.І.Дьяченко та Л.А.Кандилович в 1976 році в дослідженнях з інженерної психології та психології праці. Основним аргументом для введення даного поняття стала необхідність виділення із сукупності чинників, що зумовлюють продуктивність діяльності, психологічного компонента, який за певних умов відіграє вирішальну роль в опануванні тим чи іншим видом діяльності. Аналізуючи природу феномена готовності до професійної діяльності, незважаючи на певні розбіжності в її визначенні, автори одноголосні в тому, що вона відбиває спрямованість особистості на цю діяльність. Разом з тим закономірним можна вважати той факт, що у кожній із професійних сфер «готовність» має конкретний специфічний прояв. Внаслідок цього з'явилася низка тлумачень щодо змісту та класифікації структурних елементів готовності.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Учені по-різному підходять до визначення структурних компонентів готовності до діяльності. Своєрідність компонентної структури, що описується у тому чи іншому дослідженні, залежить від мети дослідження та характеру конкретної діяльності, готовність до якої при цьому вивчається.

М.І.Дьяченко і Л.А.Кандилович (1976), вивчаючи структурні компоненти готовності майбутнього спеціаліста до складних видів діяльності, виділяють наступні компоненти:

- *мотиваційний* – усвідомлення своїх потреб, інтересів, вимог суспільства, колективу;
- *орієнтаційний* – усвідомлення цілей, реалізація яких забезпечить розв'язання певного завдання, осмислення й оцінка умов, за яких відбуватимуться майбутні дії, актуалізація досвіду, пов'язаного в минулому з виконанням завдань і вимог подібного характеру;
- *операційний* – визначення на основі досвіду та оцінки намічених умов діяльності, найбільш вірогідних способів розв'язання завдань або дотримання вимог (володіння методами і прийомами діяльності, знаннями, навичками, вміннями, розумовими антиципаціями, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо);
- *вольовий* – мобілізація сил у відповідності з умовами праці та завданням; самоконтроль, самонавіювання в процесі досягнення цілей;

- *оцінний* – оцінка співвідношення власних можливостей, рівня домагань та міри досягнення певного результату. [3]

М.І.Кондрашова (1987 р.), аналізуючи структуру готовності, описану М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибович, вважає, що така структура готовності не розкриває всіх змістовних сторін цього феномена, оскільки здатність людини до професійно-педагогічних суджень не може розглядатись ізольовано від діяльного ставлення особистості до обраної професії. Вона доповнює вищенаведений перелік компонентів *емоційним*, що характеризується як вплив емоцій та почуттів на забезпечення успішного перебігу і результативності діяльності педагога, і *психофізіологічним* компонентами. [6]

Розглядаючи готовність до праці як складне багаторівневе утворення, С.А.Фарапонова включає особистісний та операційний компоненти. Особистісному компоненту відповідає система ставлень, інтересів, мотивів, звичка й установка на працю (і як результат – потреба в праці, що реалізується в професійному самовизначенні), професійно-важливі якості особистості, особливо якості її емоційної та волевої сфер. Операційному компоненту відповідає система знань, загально трудові та професійні спеціальні уміння, особливості інтелектуальної діяльності. [9]

А.А.Ісаєв, А.О.Деркач (1985 р.) вирізняють такі компоненти готовності спортивного організатора до керівництва дитячим колективом: пізнавальний, емоційний, мотиваційний, волевоий. [4]

Розглядаючи готовність як складову активної діяльності вчителя, Л.Сохань, І.Єрмаков, Г.Несен виокремлюють такі структурні елементи: *мотиваційний* - передбачає відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку; *орієнтаційний* - забезпечує знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості; *операційний* - характеризується володінням способами та прийомами діяльності, необхідними ключовими якостями; *волевоий* - передбачає самоконтроль, самооблізацію, уміння керувати діями; *оцінний* – самооцінні уявлення щодо своєї підготовленості й відповідності процесу розв'язання завдань оптимальним чином. [2]

Розглядаючи формування готовності шкільних психологів до створення психологічного клімату у педагогічному колективі, О.І.Мешко у структурі готовності визначає наступні складові: 1) підготовленість (система професійно-важливих якостей), що включає в себе наступні компоненти: *мотиваційно-ціннісний* – професійні мотиви, інтереси, цінності, цілі; *теоретично-орієнтаційний* – загально-професійні та спеціальні знання; *операційний* – система професійно-важливих якостей і умінь, технологічна культура; 2) психологічна готовність (функціональні стани), які включають в себе: *функціональні, емоційні, волеві, операційні, мотиваційні* стани. [8]

А.А.Деркач, Л.Є.Орбан (1995 р.) у структурі готовності до діяльності виокремлюють такі структурні компоненти: *мотиваційний* – позитивне ставлення до певного виду діяльності, бажання ним займатись; *когнітивний* – наявність необхідних знань, уявлень; *гносичний* – володіння способами та прийомами, що необхідні для даного виду діяльності; *емоційно-волевоий* – самоконтроль, здатність відчувати задоволення від роботи тощо; *оцінний* – самооцінка своєї професійної підготовки.

При цьому високий рівень готовності вчителя, майбутнього спеціаліста передбачає: теоретико-методологічну й організаційно-практичну підготовку (оволодіння загальнотеоретичними знаннями, аналіз та оцінка діяльності вихованців та своєї власної, вміння поставити себе на місце учасника взаємодії, розвиток високого ступеня регуляції й саморегуляції своєї поведінки, розвиток чуттєво-емоційної сфери тощо). [5]

Г.В.Ложкін (1998 р.) у готовності спортсмена виділяє такі компоненти: *м'язовий, функціональний, операційний, соціальний і психологічний*. При цьому вказує, що останній компонент достатньо дискусійний та може розглядатись як самостійний, тому що психічна готовність спортсменів, а в такому випадку і їх психологічна підготовка, пронизує весь тренувальний і змагальний процес. Розглядаючи готовність до діяльності у тісному взаємозв'язку з психологічною підготовкою, Г.В.Ложкін зауважує, що підготовка до діяльності – це процес формування готовності до продуктивної участі в ній. [7]

В.Й.Бочелюк (1998 р.), досліджуючи психологічну готовність учителя до особистісно-орієнтованого навчання, визначив такі прояви готовності: високий рівень оволодіння педагогічними знаннями, вміннями та навичками; самостійність у розв'язанні професійних завдань; наявність професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя. [1]

На основі аналізу всіх вищезазначених структурних компонентів готовності до педагогічної діяльності ми вважаємо за доцільне відокремити такі компоненти готовності вчителів

до протидії маніпулятивному впливу у спілкуванні з підлітками: мотиваційний, когнітивний, операційний, емоційно-вольовий.

Мотиваційний компонент передбачає наявність потреб, мотивів, прагнень до успішної діяльності, прояв відповідальності до розв'язання педагогічних задач, почуття обов'язку. Даний структурний елемент є тією ланкою, яка спонукає вчителя до здійснення певного виду діяльності, яка об'єднана та взаємопов'язана з іншими складовими одиницями.

Когнітивний компонент - оволодіння вчителем способами та прийомами, комплексом знань щодо розв'язування педагогічних задач, уміння швидко й адекватно орієнтуватися в ситуаціях навчального спілкування.

Операційний компонент - характеризується наявністю у вчителя і системи практичних умінь: проєктувальних, конструктивних, організаційних та комунікативних, необхідних для професійної діяльності.

Емоційно-вольовий компонент полягає в умінні вчителя контролювати свої емоції, керувати своїм настроєм та настроєм учнів, оскільки психологічна атмосфера, в якій вирують позитивні емоції, спонукає до співпраці, створює передумови для творчої діяльності.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. На нашу думку, ефективна протидія вчителю маніпулятивному впливу у спілкуванні з підлітками зводиться не лише до своєчасного розпізнання впливу, але й від ступеня сформованості цих компонентів які дозволяють вчителю своєчасно розпізнавати та конструктивно вирішувати ситуації маніпуляції.

Виходячи з цього припущення нами було проведено експериментальне дослідження ступеня сформованості цих компонентів. Дослідження проводилось на базі шкіл №5, №6. Костянтинівки і №17, №10 м. Слов'янська Донецької області. Всього у дослідженні взяли участь 105 учителів-предметників. Вік учителів, учасників дослідження – від 23 до 60 років, педагогічний стаж – від 1 до 30 років.

Операційна складова психологічної готовності досліджується нами через показники механізмів психологічного захисту (заперечення, витіснення, регресія, компенсація, проєкція, заміщення, інтелектуалізація, реактивне утворення); за допомогою адаптованої нами методики «Педагогічні ситуації» ми з'ясовуємо способи реагування та подолання складної для вчителів педагогічної ситуації, до них відносимо: вирішення ситуації, емоційне реагування, уникнення проблеми.

Вивчення психологічного захисту у вчителів видається цікавим і важливим моментом, тому що, саме психологічний захист відображає гармонійність розвиненої особистості, адекватність сприйняття навколишньої дійсності і вміння конструктивно вирішувати особистісні та професійні проблеми пов'язані з маніпулятивним впливом з боку підлітків.

В нашому дослідженні високі показники мають : *реактивні утворення*, це свідчити про те, що вчителі, для яких характерний подібний вид захисту (51,4%) часто підмінюють власні реальні емоційні переживання на соціально прийнятні в ситуації маніпулятивного впливу; *заперечення* також представлене високими показниками 24,7%. Як було виявлено у нашому дослідженні, найбільш типові маніпулятивні прийоми у спілкуванні підлітків з учителями – це «обман», «гра на почуттях», «колективна змова» та «використання ситуації в особистих цілях». Такі маніпуляційні прийоми можуть викликати у учителів бажання відсторонитися від переживання неприємних емоцій, від реального оцінювання ситуації, небажання сприймати ситуацію як таку, яка вимагає реагування; *проєкція* має представленість серед педагогічної вибірки – 18,1% . В основі цього механізму перебуває процес, завдяки якому неусвідомлені і несприятливі для особистості почуття і думки локалізуються зовні, приписуються іншим людям і таким чином стають, так би мовити, вторинними. Такі педагоги знаходять самовиправдання для таких проявів маніпуляційного впливу з боку підлітків як «обман», «гра на почуттях», «колективний змова», «використання ситуації в особистих цілях»; *компенсація* присутня у 16,1% респондентів. На нашу думку механізм компенсації у педагогічній діяльності проявляється часто в силу особливостей професії. Учитель завжди повинен бути ідеальним прикладом для учня, і тому він намагається знайти відповідну заміну реального чи уявного дефекту, нестерпного почуття іншими якостями.

Такі механізми психологічного захисту, як *регресія, заміщення, витіснення, інтелектуалізація* мають найменші результати.

Регресія представлена 7,6%. В класических представлениях регрессия рассматривается как механизм защиты, предполагающий снятие тревоги через переход на другие, более ранние стадии развития, т.е. другое, детское, инфантильное поведение. У ситуациях манипуляционного

впливу з боку підлітків, вчитель може проявляти слабохарактерність, відчувати невпевненість в собі і в своїй здатності конструктивно вирішувати складні ситуації взаємодії з підлітками.

Заміщення як механізм захисту притаманний 3,9% вибірки. Воно проявляється в розрядці пригнічених емоцій (частіше ворожості, гніву), які спрямовуються на об'єкти, що представляють меншу небезпеку або більш доступні для суб'єкта захисту, ніж ті, що викликали негативні емоції і почуття. В умовах педагогічної діяльності вчитель користується подібною розрядкою не так на уроках, а приходячи додому. Всі накопичені негативні емоції від спілкування з учнями переносяться на власних близьких людей.

Витіснення використовується в якості захисного механізму 2% вибірки. Витіснення пов'язане з уникненням внутрішніх конфліктів шляхом активного виключення із свідомості істинного, неприйнятного мотиву. Витіснення – механізм, через який неприйнятні імпульси або ідеї стають підсвідомими. Цей механізм захисту є найменш використовуваним серед педагогів нашої вибірки.

Інтелектуалізація характерна лише для 1% вибірки педагогів. У нашому випадку вчителі не приділяють багато уваги інтелектуальному аналізу ситуацій. На наш погляд це говорить про те, що ситуації маніпуляційного впливу з боку підлітків, у педагогічній діяльності зустрічаються дуже часто і мають простий характер і вчителі вважають за краще не загострювати увагу на подібних ситуаціях.

За допомогою адаптованої нами методики «Педагогічні ситуації» ми з'ясували що у 61% досліджених домінуючою стратегією у ситуаціях маніпулятивного впливу у спілкуванні з підлітками є конструктивне вирішення складної ситуації. Це свідчить про те, що вчитель здатен визначати проблему і знаходити альтернативні рішення, ефективно справлятися з ситуаціями, тим самим сприяючи збереженню як психічного, так і фізичного здоров'я. У 34,3% досліджених середній рівень враженості та 4,7% мають низький рівень вираженості.

Наступні результати по шкалі *емоційне реагування* дають нам можливість зробити наступний висновок, лише 1% досліджених мають високий рівень емоційного реагування у ситуаціях маніпулятивного впливу. На нашу думку це вчителі які мають невеликий педагогічний досвід, які ще не зустрічались з такими ситуаціями та не мають досвіду конструктивного реагування в таких ситуаціях. 5,7% вчителів мають середній рівень вираженості та 93,3% низький рівень. Такі показники свідчать про те, що у ситуаціях маніпуляційного впливу вчителі схильні не вдаватися до емоційних реакцій, намагаються тримати себе.

Наступна шкала *уникнення проблемної ситуації* дає можливість говорити, що високого рівня вираженості цієї стратегії майже відсутній 0,1% вчителів. Середній рівень 11,3% та низький рівень 88,6% . Такі показники дають нам змогу казати що вчителі майже не використовують стратегію уникнення яка дозволяє вчителю зменшити психоемоційне напруження, не змінюючи саму ситуацію Але слід зазначити, що вчителі які мають високий та середній рівень використання стратегії уникнення не завжди є неконструктивним реагуванням. Вчителі такою реакцією можуть брати паузу для подальшого конструктивного вирішення не бажаючи використовувати час на рішення ситуації на уроці.

Таким чином, вказані методики, використані нами для діагностики операційної складової психологічної готовності вчителя до протидії маніпуляціям у спілкуванні з боку підлітків, підтверджують той факт, що вчителі схильні до дій, до практичного розв'язання проблемних комунікативних ситуацій, що пов'язані з маніпулятивним впливом на них, але має місце емоційне реагування та уникнення. Психологічний захист проявляється як реакція на напружені ситуації пов'язані з маніпулятивним впливом. Такі ситуації призводять до появи внутрішньоособистісних конфліктів, переживань педагога, що й спонукає людину використовувати певні механізми психологічного захисту. За результатами нашого дослідження високі показники мають механізми *реактивні утворення, заперечення, проєкція та компенсація*. Проявляються значно менше, практично не характерними для нашої вибірки виявилися *регресія, заміщення, витіснення та інтелектуалізація*.

Когнітивна складова психологічної готовності була нами досліджена за допомогою методики вивчення когнітивно-діяльнісного стилю педагогів («Визначення когнітивно-діяльнісного стилю педагогів») (Л.Ребекка). На основі аналізу власної поведінки можливе вивчення найбільш характерного для вчителя когнітивно-діяльнісного стилю, який дає уявлення про фізичні відчуття у процесі роботи, індивідуальні здібності, особливості спілкування, стилі мислення, ставлення до роботи.

Перший тип характеризує фізичні відчуття, які виникають у зв'язку з педагогічною діяльністю респондентів. З трьох типів фізичних відчуттів у вчителів переважає візуальна модальність – показник 17.0%. Це свідчить про те, що у своїх міркуваннях та роздумах щодо подій та ситуацій людина, як правило, досить чітко уявляє, «бачить» значущі для неї ситуації й переживання.

Також слід зазначити вираженість аудіальної модальності 15.1%, що вказує на те, що у своїй професійній діяльності вчителі використовують аудіальний канал обробки та сприйняття інформації, що, на нашу думку, цілком закономірно, оскільки робота з інформацією та викладацькою, ораторською діяльністю передбачає активне використання слухового каналу.

Кінестетична модальність представлена найменшими показниками 10.7%. Це свідчить, що вчителі у своїй професійній діяльності, у сприйнятті реальності найменшою мірою використовують тактильні та інші кінестетичні відчуття, що теж є досить закономірним, урахувавши специфіку педагогічної діяльності.

Другий тип характеризує особливості педагогів за показниками *екстраверсії-інтроверсії*. Переважна більшість педагогів виявилася *екстравертами* – показник 16.4%, що, на нашу думку, закономірно пояснюється специфікою педагогічної діяльності, яка передбачає широке коло контактів, бажання працювати з людьми, отримувати задоволення від перебування в колективі.

Вчителів, які виявилися *інтровертами*, значно менше - показник 10.6%. Для них педагогічна діяльність видається надто насиченою контактами та емоційними навантаженнями, що скоріше всього позначається на виборі ними копінгових стратегій подолання проблемних для них ситуацій, якими є ситуації маніпулювання ними.

Третій тип – визначення індивідуальних особливостей респондентів щодо способів мислення. У вчителів майже однакове співвідношення *логіки* – показник 18.6% та *інтуїції* – показник 16.0%. Це вказує на те, що у педагогічній діяльності учителя гармонійно поєднують обидва канали опрацювання інформації та вирішення ситуацій. Логічні здатності пов'язані з тим, що вчитель у педагогічній діяльності прагне до високого ступеня організації праці, до розробки та контролю над усіма вузловими моментами педагогічного процесу.

Учителів, схильних довіряти інтуїції в педагогічній діяльності, характеризує здатність вільно розмірковувати, уникати жорстких правил та інструкцій, розробляти творчі плани щодо педагогічних ситуацій.

Четвертий тип визначає особистісну схильність педагогів до *регламентованої чи нерегламентованої організації праці*. Більшість учителів віддають перевагу *регламентованій* праці – показник 20.2%. Регламентована праця характеризується чіткою регламентацією кола прав та обов'язків, чітким визначенням змісту діяльності, нормативності проявів поведінки, дотриманням правил, слідування нормі.

Надання переваги *нерегламентованій* формі організації праці отримало серед учителів показник 13.9%. Нерегламентована форма організації праці передбачає наявність творчого елемента в діяльності, можливості використання особистої ініціативи, урізноманітнення варіантів розв'язання педагогічних ситуацій.

Нарешті п'ятий тип вказує на те, що *синтез ідей* – показник 18.9% у вчителів переважає над їх *аналізом* – показник 14.1%. Це свідчить про гармонійне поєднання мисленнєвих функцій та високу здатність до узагальнення серед педагогічних працівників, що дає їм можливість ефективно виконувати свої обов'язки та зосереджуватися на ключових моментах педагогічного процесу.

Таким чином, аналіз когнітивно-діяльнісного стилю з усіма його компонентами дає можливість казати, що вчителі нашої вибірки мають достатній рівень сформованості когнітивного компонента для застосування його в професійній діяльності. Але ситуації пов'язані з маніпулятивним впливом потребують більшого інтелектуального розвитку для конструктивного вирішення їх педагогом, тому що маніпулятивний вплив має особливі стратегії та приховані цілі.

Мотиваційний компонент психологічної готовності характеризує методика «Самооцінка професійно-педагогічної мотивації», яка дозволяє проаналізувати безпосередні професійні якості вчителів, такі як, *професійна потреба, функціональний інтерес, допитливість, демонстративна зацікавленість, епізодична цікавість, байдужість*. Та методика «Діагностика парціальної спрямованості особистості вчителя». Дана методика дозволяє оцінити різноманітні типи спрямованості педагога на *комунікативні уміння, організаторські здібності, на предмет і на інтелегентність*

Результати дослідження вказують на те, що досліджувана вибірка вчителів є досить різномірною, виділити якусь яскраву мотиваційну тенденцію неможливо. Найбільші значення мають *функціональний інтерес* 52,3% високий рівень мотивації, 41,9% середній рівень розвиненості. Вчителі проявляють інтерес до професійної діяльності до тих цілей і завдань, які включені в неї, отримують задоволення від самої діяльності, яку виконують - це по суті інтерес до самої педагогічної діяльності. *Демонстративна зацікавленість* отримала також високі показники 47,6% досліджених мають високий рівень 51,4% мають середній рівень розвиненості. Демонстративна зацікавленість пов'язана із специфікою самої діяльності, оскільки педагог постійно перебуває у центрі уваги, є організатором та натхненником навчального процесу. Така ситуація, очевидно, провокує його особистісну демонстративність та створює сприятливі умови для її стимуляції.

Професійна потреба має 37,1% - високий рівень прояву, 55,2% - середній рівень розвиненості. Під професійною потребою ми розуміємо формування особистості професіонала, яке відбувається в процесі оволодіння професійною діяльністю та її самостійне виконання. Як бачимо, професійна мотивація, пов'язана з реалізацією у професії, виражена в нашій вибірці у більшості на середньому рівні.

Епізодична цікавість представлена наступними показниками: 45,7% досліджених вчителів мають високий рівень, 53,3% - середній рівень розвиненості. Ці показники свідчать про те, що рівень інтересу до педагогічної діяльності, до своїх безпосередніх обов'язків невисокий, можна припускати надмірну звантаженисть роботою, що викликає емоційну втому, ригідність переживань, монотонність.

Байдужість отримала майже такі результати, як і професійна потреба. 37,1% досліджуваних має високий рівень прояву якості, 59% - середній рівень розвиненості. Такі значні показники вказаної якості можна вважати тривожним фактором. Оскільки байдужість (педагогічна індиферентність) характеризується емоційною сухістю, ігноруванням індивідуальних особливостей учнів, відстороненість від ситуацій, які потребують тактовності, чуйності, педагогічної залученості

Допитливість, має 30,4% вчителів з високим рівнем, 63,8% - середнім рівнем представленості. Взагалі допитливість є якістю особистості, яка спрямовує її пізнавальні потреби на всіх етапах життя і в різних видах діяльності: у грі, навчанні, праці. Отримані данні свідчать про середній рівень розвитку допитливості, що може у свою чергу впливати на прагнення розібратися у причинах тієї чи іншої поведінки підлітків у ситуаціях маніпулятивного впливу.

За допомогою методики «Діагностика парціальної спрямованості особистості вчителя», ми отримали результати, які свідчать про переважання таких напрямків професійної спрямованості як прагнення до інтелігентності - 60% учителів мають високу міру прояву даної спрямованості, 34,2% - середній рівень прояву якості. На наш погляд, така спрямованість дає можливість учителю в педагогічній діяльності і в тих ситуаціях, які її супроводжують, більш конструктивно протистояти маніпулятивному впливу, який є деструктивним по своїй суті.

Спрямованість на предмет - 22,8% учителів мають високий рівень даної спрямованості, 53,3% - середній рівень. Такі показники професійної спрямованості характеризують якість, ставлення, характер педагогічної діяльності учителів як високих професіоналів своєї справи, прагнення пізнавати сутність педагогічних явищ, мобілізувати свої морально-вольові зусилля для досягнення професійних цілей.

Орієнтованість на спілкування - 20,9% мають високий рівень спрямованості, 60,9% середній рівень. Така спрямованість проявляється у прагненні до спілкування з людьми, легкості, ініціативності, стійкості, різноманітності і широті кола спілкування. На нашу думку ці показники обумовлені специфікою педагогічної діяльності, що відбувається в умовах постійної взаємодії та навчання, освоєння знань учнями з конкретних дисциплін.

Спрямованості на організованість, представлена найнижчими результатами, 55,2% - низький рівень спрямованості на організованість та регламентованість діяльності, 25,7% - середній рівень 19% учителів мають високий рівень вказаної спрямованості. Наші результати вказують на те, що вчителі недостатньо здатні організувати й планувати свій час і власну діяльність, не здатні дотримуватися намічених планів, недостатньо розвинутою є здатність до самоконтролю.

Таким чином, аналіз мотиваційного компонента психологічної готовності дає можливість казати, що вчителя нашої вибірки мають рівень розвитку професійних якостей та спрямованості педагога який відповідає загальним вимогам які висуваються до педагогічної діяльності. Мають високий рівень розвитку такі якості як функціональний інтерес, професійна потреба, допитливість,

переважають такі напрямки професійної спрямованості як прагнення до інтелігентності, спрямованість на предмет, орієнтованість на спілкування. Але разом з цим присутні високі показники які свідчать про те, що рівень інтересу до педагогічної діяльності, до своїх безпосередніх обов'язків невисокий і проявляється епізодично. Також присутня байдужість та слабка здатність організувати й планувати свій час і власну діяльність. Це у свою чергу додає труднощів конструктивно вирішувати ситуації маніпулятивного впливу у спілкуванні з підлітками.

Емоційно-вольова складова психологічної готовності представлена методикою «Діагностування емоційної зрілості особистості», яка орієнтована на вивчення таких особливостей емоційної сфери як саморегуляція, емпатія та експресивність.

Показники за шкалою *емпатія* є найвищими : у нашій виборці 54,2% вчителів мають високий рівень розвитку емпатії, 44,8% - середній рівень і майже відсутній низький рівень якості – 1%. Наші показники дають можливість говорити, що педагоги здатні на високому рівні сприймати стани та переживання дітей, співчувати, співпереживати, швидко і вірно реагувати в складних ситуаціях.

Експресивність також представлена високими показниками. 42,8% вчителів мають високий рівень представленості даної якості, 52,4% - середній рівень і лише 4,8% - низький рівень прояву. Отримані показники свідчать про те, що більшість учителів мають розвинену експресивність, здатні виявляти свої емоції, передавати свій настрій учням.

Саморегуляція перебуває переважно на середньому рівні розвитку: середній рівень розвитку якості мають 71,3% респондентів, високий рівень у 19,2% та низький – у 9,5%. Отримані нами показники говорять про те, що переважна більшість учителів в цілому уміють справлятися з власним самопочуттям і здатні до регуляції своєї поведінки.

Таким чином, отримані результати дозволяють стверджувати, що вчителів в цілому мають розвинену експресивність та здатні регулювати свою поведінку. Рівень розвитку емпатії на досить високому рівні. Але здатність педагогів до співпереживання, співчуття використовується підлітками для досягнення прихованих цілей, в ситуаціях маніпулятивного впливу.

Висновки з даного дослідження і перспективи роботи у цьому напрямі.

Таким чином, нами було розглянуте поняття «психологічна готовність до діяльності» та компоненти які включені до складу цієї чи іншої діяльності. Досліджуючи психологічну готовність до протидії маніпулятивному впливу у спілкуванні з підлітками нами були виділені наступні компоненти: операційний, когнітивний, мотиваційний та емоційно-вольовий. На нашу думку належна розвиненість саме цих компонентів дає змогу конструктивно вирішувати ситуації маніпулятивного впливу у спілкуванні з підлітками.

Емпіричний аналіз виділених компонентів свідчить про те, що вчителів мають по кожному компоненту недоліки які істотно впливають на вибір раціональних методів і форм поведінки в ситуаціях маніпулятивного впливу. На нашу думку такі ситуації вимагають від вчителів належного досвіду (вміння розпізнавати маніпуляції) та педагогічної компетентності (сформованість компонентів готовності).

У перспективі нашого дослідження є визначення корекційної роботи, щодо покращення сформованості компонентів психологічної готовності до протидії маніпулятивному впливу у спілкуванні з підлітками.

Література

1. Бочелюк В.Й. Психологічна готовність вчителя до особистісно-орієнтованого навчання: Дис.... канд. психол. наук.-К.,1998.-180с.
2. Гончаренко Л. А. Полікультурна освіченість педагога: теорія і практика; за ред. В.В. Кузьменка. - Херсон: РІПО, 2009). 136с.
3. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А., Пономаренко В.А. Готовность к деятельности в напряжённых ситуациях.-Мн.:БГУ, 1985.-206с.
4. Деркач А.А., Исаев А.А. Педагогика и психология деятельности организатора детского спорта.-М.: Просвещение,1985.-335с.
5. Деркач А.А., Орбан Л.Э. Акмеологические основы становления психологической и профессиональной зрелости личности.-М.: РАУ,1995.-208с.
6. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності.-К.:Вища школа,1987.-54с.

7. Ложкин Г.В. Уверенность в себе: механизм формирования //Журнал практикующего психолога.-1998.-Вып.4.-С.94-100.
8. Мешко О.І. Формування готовності шкільних психологів до створення психологічного клімату у педагогічному колективі.: Дис... канд. психол. наук:19.00.07.-К.,1995.-174с.
9. Фарапонова Э.А. Воспитание психологической готовности к труду //Вопросы психологии.-1985.-№6.-С.61-67.

References

1. Bochelyuk V.J. Psihologichna gotovnist' vchitelya do osobistisno-orientovanogo navchannya: Dis.... kand. psihol. nauk.-К.,1998.-180s.
2. Goncharenko L. A. Polikul'turna osvichenist' pedagoga: teoriya i praktika; za red. V.V. Kuz'menka. - Herson: RIPO, 2009). 136s.
3. D'yachenko M.I., Kandybovich L.A., Ponomarenko V.A. Gotovnost' k deyatel'nosti v napryazhyonnyh situatsiyah.-Mn.:BGU, 1985.-206s.
4. Derkach A.A., Isaev A.A. Pedagogika i psihologiya deyatel'nosti organizatora detskogo sporta.-M.: Prosveshchenie,1985.-335s.
5. Derkach A.A., Orban L.E'. Akmeologicheskie osnovy stanovleniya psihologicheskoy i professional'noj zrelosti lichnosti.-M.: RAU,1995.-208s.
6. Kondrashova L.V. Moral'no-psihologichna gotovnist' studenta do vchitel's'koї diyal'nosti.-K.:Vishcha shkola,1987.-54s.
7. Lozhkin G.V. Uverenost' v sebe: mehanizm formirovaniya //Zhurnal praktikuyushchegosya psihologa.-1998.-Vyp.4.-S.94-100.
8. Meshko O.I. Formuvannya gotovnosti shkil'nih psihologiv do stvorennya psihologichnogo klimatu u pedagogichnomu kolektivі.: Dis... kand. psihol. nauk:19.00.07.-К.,1995.-174s.
9. Faraponova E'.A. Vospitanie psihologicheskoy gotovnosti k trudu //Voprosy psihologii.-1985.-№6.-S.61-67.

Киян А.П.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СТРУКТУРНЫХ КОМПОНЕНТОВ ГОТОВНОСТИ К ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ МАНИПУЛЯТИВНОМУ ВОЗДЕЙСТВИЮ В ОБЩЕНИИ С ПОДРОСТКАМИ

Статья посвящена исследованию степени сформированности операционного, мотивационного, когнитивного и эмоционально-волевого компонента психологической готовности к противодействию манипулятивному влиянию в общении с подростками. Источников – 9.

Ключевые слова: психологическая готовность, операционный компонент, мотивационный компонент, когнитивный компонент, эмоционально-волевой компонент, манипулятивное воздействие.

Kiyan A.P.

Psychological peculiarities of components of readiness to opposition of manipulative influence

The article is devoted to the research of the stage formation of operation, motivative, cognitive and emotionally-volitional component of the psychological readiness to the opposition of the manipulative influence communication with teenagers. Sources – 9.

Key words: psychological readiness, operative component, motivate component, cognitive component, emotionally-volitional component, manipulative influence.

Кіян Андрій Петрович - старший викладач кафедри психології, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

УДК 159.9

Ковалева Ю. В.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИНАНТЫ ПРОСОЦИАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ*

В статье представлен анализ взаимосвязи самооотношения личности и уровня ее эмоционального интеллекта с мотивами оказания помощи. На основе полученных взаимосвязей доказано, что самооотношение и эмоциональный интеллект личности могут выступать в качестве детерминант просоциального поведения. Табл. – 3, источников – 9.

Ключевые слова: просоциальное поведение, мотивы оказания помощи, самооотношение, эмоциональный интеллект.